

बालकृष्ण समको अन्धवेग नाटकमा द्वन्द्वविधान

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय

अन्तर्गत महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस, इलाम

नेपाली विभागको स्नातकोत्तर तह

दोस्रो वर्षको दशौ पत्रको

प्रयोजनको लागि

प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधकर्ता

सगुन नेम्बाङ

शैक्षिक वर्ष २०७२-०७४

परीक्षा क्रमाङ्क: १०१०८

त्रि.वि.दर्ता : ९-२-१-०३५०-२०११

महेन्द्र रत्न बहुमुखी क्याम्पस,

नेपाली विभाग, इलाम

२०७५

कृतज्ञता-ज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नियमित तर्फ स्नाकोत्तर तह दोस्रो वर्ष, नेपाली विषयको दशौं पत्रको प्रयोजनको लागि श्री महेन्द्र रत्न बहुमुखी क्याम्पस मार्फत आदरणीय गुरु श्री टीकाप्रसाद फूँएलको निर्देशनमा तयार पारेको हुँ। आफ्नो अनेकौं कार्य व्यस्तताका विच पनि शोधपत्र तयारीका क्रममा आवश्यक सल्लाह, सुझाव र सहयोग दिएर उचित बाटो देखाईदिनुहुने शोधनिर्देशक आदरणीय गुरु श्री टीका प्रसाद फूँएलज्यू प्रति हार्दिक कृतज्ञता-ज्ञापन गर्दछु।

प्रस्तुत शोधपत्र तयारीको क्रममा आवश्यक सल्लाह सुझाव दिई शोध लेखन कार्यप्रति उत्प्रेरणा प्रदान गर्नुहुने क्याम्पस प्रमुख र नेपाली विभागका विभागीय प्रमुख उप-प्राध्यापक श्री सरिता निरौला र अन्य गुरुहरु र प्रशासनिक कार्यमा सहयोग गर्ने म.र.ब. क्याम्पस इलामका कर्मचारीहरु प्रति आभारी छु। त्यसैगरी आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराईदिनुहुने पुस्तकालय कर्मचारीप्रति धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु।

आफ्नो आर्थिक, सामाजिक तथा व्यवहारिक समस्याहरूसंग जुध्दै आफ्नो अमूल्य समय, श्रम, साधन पसिना खर्चेर मेरो अध्ययनकार्यलाई यस अवस्था सम्म ल्याउन सहयोग गर्नुहुने बुबा आमा प्रति सधै आभारी छु। त्यसैगरी मलाई सधै पढाइप्रति उत्प्रेरणा जगाई रहने साथै शैक्षिक समस्या समधानका निम्ति सहयोग गर्ने सम्पूर्ण अग्रजहरु प्रति धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु।

यस शोधकार्यमा विभिन्न पक्षहरुबाट सहयोग गरी शोधकार्यमा व्यावहारिकता प्रदान गर्ने सम्पूर्ण अभिभावक, शिक्षक एवम् गुरुहरु एवम् विद्यार्थी साथीहरु दिदीहरु विनिता, मनिषा प्रति आभार प्रकट गर्दछु।

अन्त्यमा यो शोधकार्य तयारीको क्रममा उपयुक्त छिटो छरितो रुपमा टडकण गरी सहयोग गर्नुहुने भेना श्री दुर्गा सम्बाहाम्फेलाई धन्यावाद ज्ञापन गर्दै प्रस्तुत शोधपत्र समुचित मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा समाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली विभाग महेन्द्र रत्न बहुमुखी क्याम्पस इलाम समक्ष पेश गर्दछु।

मिति : २०७५। ११।१७

इ.स. 1st March, 2019

सगुन नेम्बाङ

नेपाली विभाग

एम.ए दोस्रो वर्ष

विषयसूची

क्र.स.	शीर्षक	परिच्छेद : एक	पेज नं.
	बालकृष्ण समको अन्धवेग नाटकमा द्वन्द्वविधान		
१.१	शोधशीर्षक		१
१.२	शोध प्रयोजन		१
१.३	शोध परिचय		१
१.४	समस्याको कथन		२
१.५	शोध कार्यका उद्देश्यहरु		२
१.६	पूर्वकार्यको समीक्षा		३
१.७	औचित्य, महत्व र उपयोषिता		६
१.८	शोधकार्यको सीमाङ्कन		६
१.९	सामग्री सङ्कलन र शोधविधि		६
१.१०	शोधपत्रको रुपरेखा		७

परिच्छेद : दुई

द्वन्द्वसिद्धान्त र नाटकीय द्वन्द्व

२.१	परिचय		८
२.२	द्वन्द्वको परिभाषा		१०
२.२.१	पूर्वीय दर्शनमा द्वन्द्व		१०
२.२.१	पाश्चात्य दर्शनमा द्वन्द्व		११
२.३	द्वन्द्वको प्रकार		११
२.३.१	अर्न्तद्वन्द्व		१२
२.३.२	बाह्य द्वन्द्व		१५
२.४	साहित्यमा द्वन्द्व		१६
२.४.१	पाश्चात्य साहित्यमा द्वन्द्व		१६

२.५ नाटकमा द्वन्द्व	१८
२.६ नाटकीय तत्त्वमा द्वन्द्व	१९
२.६.१ कथावस्तुमा द्वन्द्व	२०
२.६.२ चरित्रचित्रणमा द्वन्द्व	२३
२.६.३ परिवेशमा द्वन्द्व	२४
२.६.४ उद्देश्यमा द्वन्द्व	२५
२.६.५ संवादमा द्वन्द्व	२६
२.६.६ भाषामा द्वन्द्व	२७
२.६.७ शैलीमा द्वन्द्व	२८
२.७ नाटकलाई सुगठित बनाउन द्वन्द्वको भूमिका	२८
२.८ निष्कर्ष	२८

परिच्छेद : तीन

नाटककारको साहित्यिक यात्रा तथा चरणगत प्रवृत्ति

३.१ विषय प्रवेश	३०
३.२ बालकृष्ण समको परिचय	३०
३.२.१ कविका रूपमा सम	३१
३.२.२ नाटककार र एकाङ्कीकारका रूपमा सम	३१
३.२.३ निबन्धकारका रूपमा सम	३२
३.३ समको नाट्यकारिता यात्रा र प्रवृत्ति	३२
३.४ नेपाली नाटकको सङ्क्षिप्त विकासक्रम र अन्धवेग नाटकको स्थान	३५
३.४.१ नेपाली नाटकको सङ्क्षिप्त विकासक्रम	३५
३.४.२ नेपाली नाट्यजगतमा बालकृष्णसमको स्थान	३८
३.४.३ नेपाली नाट्य जगत्मा अन्धवेग नाटकको स्थान	३९

परिच्छेद : चार

अन्धवेग नाटकमा द्वन्द्वविधान

४.१ अन्धवेग नाटकको विश्लेषण	४०
४.२ अन्धवेग विषयवस्तु	४१
४.३ अन्धवेग नाटकमा द्वन्द्वविधान	४७
४.४ कथानकीय दुःखान्तता र द्वन्द्वगत वैशिष्ट्यता	५३
४.५ अन्धवेग नाटकमा पात्रहरुको चरित्रमा द्वन्द्व	५६
४.५.१ जयवीरको चरित्रमा द्वन्द्व	५७
४.५.२ गरुडध्वजको चरित्रमा द्वन्द्व	६५
४.५.३ पम्फाको चरित्रमा द्वन्द्व	७६
४.६ अन्धवेग नाटकमा सहायक पात्रहरुको चरित्रमा द्वन्द्व	८६
४.६.१ मुगाको चरित्रमा द्वन्द्व	८६
४.६.२ धुरारीको चरित्रमा द्वन्द्व	८७
४.६.३ बैकुण्ठमानको चरित्रमा द्वन्द्व	८८
४.७ अन्धवेग नाटकमा गौण पात्रहरुको चरित्रमा द्वन्द्व	९०
४.८ निष्कर्ष	९२

परिच्छेद : पाँच

सारांश, निष्कर्ष र प्राप्ति

५.१ सारांश	९५
५.२ निष्कर्ष	९५
५.३ प्राप्ति	९७
सन्दर्भ सुची	
अनुसूची	

चिन्ह प्रयोग र संक्षेपीकृत रूप

सङ्क्षिप्त रूप

ई.स.

एम.ए.

क्र.स.

डा.

ते.स.

द.न.

दो.स.

पृ.

प्रा.डा.

म.र.व.

वि.स.

सम्पा.

सा.प्र.

त्रि.वि.

पूर्ण रूप

-ईस्वी संवत्

-मास्टर अफ आर्टस्

-क्रम संख्या

-डाक्टर

-तेस्रो संस्करण

-दर्ता नम्बर

-दोस्रो संस्करण

-पृष्ठ

-प्राध्यापक डाक्टर

-महेन्द्र रन्तन बहुमुखी

-विक्रम सम्वत्

-सम्पादन/सम्पादक

-साभा प्रकाशन

-त्रिभुवन विश्वविद्यालय

चिन्ह

/

...

.....

()

' '

" "

★

अर्थ

-वा, र

- केही अंश छोडिएको

- क्रमश

-विकल्पबोध

- शीर्षकबोधक

- उद्धरण चिह्न

- समापन चिह्न